

Για τον εμπορικό πόλεμο: Μερικές σκέψεις για την μεταβαλλόμενη μορφή του κράτους των ΗΠΑ υπό την πίεση του παγκόσμιου ανταγωνισμού

Οι ΗΠΑ χάνουν σταδιακά την παγκόσμια κυριαρχία τους και αυτό δεν είναι κάτι που μπορεί να ανακτηθεί μέσω κάποιας διαδικασίας κρίσης «business as usual». Η δεύτερη θητεία του Ντόναλντ Τράμπ έφερε τεκτονικές αλλαγές στην παγκόσμια οικονομία. Η προστατευτική στροφή στο παγκόσμιο εμπόριο, σε συνδυασμό με την αμφισβήτηση του τρέχοντος συστήματος ασφαλείας στο πλαίσιο του NATO υποδηλώνει ότι οι ΗΠΑ προσπαθούν να διατηρήσουν την ισορροπία δυνάμεων στην παγκόσμια οικονομία χρησιμοποιώντας σκληρή ισχύ και κυριαρχία και όχι μόνο την ανταγωνιστικότητα της αγοράς. Επιπλέον, η παγκόσμια αλλαγή που θέλουν να φέρουν οι ΗΠΑ, περνά μέσα από μια αλλαγή στη μορφή του κράτους των ΗΠΑ, που τώρα κινείται προς μια μορφή αυταρχικού φιλελευθερισμού. Σε αυτό το άρθρο υποστηρίζεται ότι ο Τραμπισμός δεν είναι μια προσωρινή πολιτική αντίδραση, αλλά ένα βαθιά ριζωμένο νεοφιλελεύθερο σχέδιο που επιδιώκει να αποκαταστήσει πρώτα και κύρια την κυριαρχία της αστικής τάξης εσωτερικά, ως προϋπόθεση για να επανακατοχυρώσει την παγκόσμια κυριαρχία των ΗΠΑ στη συνέχεια.

Εμπορικά ελλείμματα - Απώλεια Ανταγωνιστικότητας- εμπορικός πόλεμος

Η κυβέρνηση Τράμπ προσπάθησε να δικαιολογήσει την επιβολή δασμών με διάφορα επιχειρήματα οικονομικής, πολιτικής αλλά και ηθικής φύσης. Αρχικά, είναι η αντιμετώπιση του χρόνιου εμπορικού ελλείμματος των ΗΠΑ που χρονολογείται από το 1975. Το εμπορικό έλλειμμα των ΗΠΑ είναι κυρίως απόρροια της θέσης του δολαρίου ως παγκόσμιου αποθεματικού νομίσματος και ασφαλούς καταφυγίου για τα κέρδη των εξαγωγικών χωρών. Όντως οι ΗΠΑ, μετά τον Β' ΠΠ, «παρέχουν το νόμισμα τους» ως το βασικό εργαλείο για τη διεξαγωγή του παγκοσμίου εμπορίου, αρχικά με το σύστημα σταθερών ισοτιμιών Bretton Woods και μετά την κατάρρευση του 1971, με το πετροδολάριο και την τεράστια αγορά του ευρώδολαρίου. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα μια συνεχή ανατίμηση του δολαρίου που κάνει τις εξαγωγές ακριβές και σε μεγάλο βαθμό εξηγεί και την αποβιομηχάνιση της χώρας.

Από μόνο του όμως το εμπορικό έλλειμμα των ΗΠΑ δεν δικαιολογεί μια τέτοια επιθετικότητα προς την αρχιτεκτονική του διεθνούς εμπορίου όπως έχει διαμορφωθεί τα τελευταία πενήντα χρόνια. Η επιλογή των ΗΠΑ να βρίσκονται σε μόνιμο εμπορικό έλλειμμα και αποβιομηχάνιση έχει ως

αντάλλαγμα την πρόσβαση σε φθηνό χρήμα που η Αμερική θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει προφανώς και για άλλα πράγματα πέραν από τη στρατιωτική δαπάνη, τη δημιουργία μεγιστάνων του χρηματοπιστωτικού τομέα και τη χορήγηση φοροαπαλλαγών στις ελίτ.

Αυτή η στροφή θα είχε κάποιο οικονομικό νόημα εάν οι ΗΠΑ μπορούσαν να σταματήσουν ή να αντιστρέψουν την πορεία προς την πράσινη μετάβαση που βρίσκεται σε εξέλιξη σε παγκόσμια κλίμακα. Αυτό θα μπορούσε να δώσει χρόνο στις ΗΠΑ να αναπτύξουν ξανά τη βιομηχανική τους ανταγωνιστικότητα σε σχέση με την Κίνα και άλλες αναπτυσσόμενες χώρες. Δεν υπάρχει χρόνος για αυτό όμως, και κανείς δεν φαίνεται να είναι πρόθυμος να περιμένει την παλιά αυτοκρατορία να ξαναχτίσει βιομηχανία υψηλής τεχνολογίας και μεγάλης κλίμακας. Επιπλέον, η βιομηχανία πετρελαίου και φυσικού αερίου κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου δεν φαίνεται και πολύ πρόθυμη να αρχίσει να τρυπάει παντού όπως επιτάσσει «to drill baby drill», καθώς η τιμή του πετρελαίου είναι σε επίπεδα που δεν επιτρέπουν εύκολα τέτοιες επενδύσεις.

Για να το θέσω με πιο απλά λόγια, το πραγματικό ερώτημα είναι το εξής: ποιος θα παράγει το φθηνότερο και πιο αποδοτικό ηλεκτρικό όχημα το συντομότερο δυνατό; Και αυτό το ερώτημα έχει ήδη απαντηθεί - η Κίνα. Φυσικά αυτό δεν περιορίζεται σε ένα προϊόν, αλλά η αυτοκινητοβιομηχανία χρησιμεύει εδώ ως αξιοσημείο παράδειγμα. Η παραγωγή αγαθών υψηλής τεχνολογίας σε μαζική παγκόσμια κλίμακα χρειάζεται προηγμένες παγκόσμιες αλυσίδες εφοδιασμού και προηγμένες εργασιακές δεξιότητες που οι ΗΠΑ δεν διαθέτουν αυτή τη στιγμή.

Οι ΗΠΑ διαρθρώνονται τώρα με όρους απόλυτης βαρβαρότητας εσωτερικά και εξωτερικά διότι ο μεγαλύτερος ανταγωνιστής τους, η Κίνα, τρέχει με πολλαπλάσιο ρυθμό ανάπτυξης εδώ και δεκαετίες και δεν φαίνεται να έχει σκοπό να αταματήσει. Αν και η Κίνα δεν έχει δείξει τις ίδιες επιθετικές διαθέσεις σε σχέση με τις ΗΠΑ, έχει χτίσει ωστόσο στρατιωτική δύναμη που απειλεί να τις ξεπεράσει. Επίσης, η Κίνα απειλεί να πάρει το οριστικό προβάδισμα στις τεχνολογίες αιχμής και μαζί με τους στρατηγικούς εταίρους της που σχηματίζουν τους BRICS αυξάνουν ραγδαία τον όγκο του εσωτερικού εμπορίου τους και διακηρύσσουν την προθυμία τους να μειώσουν την εξάρτησή τους από τις ΗΠΑ και το δολάριο ως παγκόσμιο αποθεματικό νόμισμα. Μια σχετική από-δολαριοποίηση έχει ήδη καταγραφεί: το 1971 το 70% περίπου του παγκόσμιου εμπορίου και συναλλαγών γινόταν σε δολάριο ενώ το αντίστοιχο ποσοστό σήμερα είναι περίπου στο 55%-58%.

Η Αμερική χάνει σταδιακά την κυρίαρχη θέση της στην κορυφή της παγκόσμιας οικονομίας. Η ανατροπή των κανόνων του διεθνούς εμπορίου για να μετατοπιστεί ξανά η ισορροπία δυνάμεων προς τις ΗΠΑ φαίνεται τρομακτική σε αυτό το σημείο. Παρόλο που η Κίνα πλήττεται περισσότερο από τους δασμούς των ΗΠΑ, είναι απίθανο να υποχωρήσει στις απαιτήσεις τους, τουλάχιστον μέχρι τη στιγμή που γράφονται αυτές οι γραμμές.

Η επανατοποθέτηση του Αμερικανικού κράτους ως του βασικού κόμβου αναπαραγωγής του παγκόσμιου κεφαλαίου με την περισσότερη κρατική δύναμη άρα και την περισσότερη ανταγωνιστικότητα, χρειάζεται και μια επαναβεβαίωση της κεφαλαιακής σχέσης εσωτερικά. Μ' αυτή

τη λογική η επιβολή δασμών έχει ένα καθαρά πολιτικό σκοπό και όχι οικονομικό. Υποδηλώνει τη διάθεση των ΗΠΑ να περιφρουρήσει την θέση του Αμερικανικού κράτους στον κόσμο με όρους βίας, αφού δεν μπορεί με όρους ανταγωνισμού σε συνθήκες ελεύθερου εμπορίου. Έτσι ερμηνεύεται και η μετονομασία του Υπουργείου Άμυνας σε Υπουργείο Πολέμου!

Ζούμε ξανά μια στιγμή όπως τη δεκαετία του '70, όπου ο έντονος εμπορικός ανταγωνισμός έχει εξαλείψει τα περιθώρια κέρδους της οικονομίας των ΗΠΑ. Ο ευφημισμός του Μαρξ στο Κομμουνιστικό Μανιφέστο για την «επιδημία της υπερπαραγωγής» ταιριάζει εδώ απόλυτα: *η κοινωνία έχει πάρα πολύ πολιτισμό, πάρα πολλά μέσα ύπαρξης, πάρα πολλή βιομηχανία, πάρα πολύ εμπόριο!*

Είναι αβέβαιο εάν οι ΗΠΑ θα καταφέρουν να επανακατοχυρώσουν τη θέση τους στο διεθνές σύστημα χωρίς πόλεμο. Η Κίνα δεν είναι η Ιαπωνία και η ΕΟΚ της δεκαετίας του '70, αλλά μια οικονομική υπερδύναμη που έχει την ικανότητα να αντιδρά. Ενώ οι ΗΠΑ εξακολουθούν να είναι η μεγαλύτερη οικονομία του κόσμου με όρους ΑΕΠ, χάνει σταδιακά τη θέση της στην κορυφή της παγκόσμιας οικονομίας. Είναι απίθανο να καταρρεύσει εντελώς, αλλά όλες οι ενδείξεις δείχνουν ότι θα μετατραπεί σε έναν σημαντικό, αλλά όχι πλέον κυρίαρχο παίκτη. Ωστόσο, η ιστορία έχει δείξει ότι οι αυτοκρατορίες σπάνια παρακμάζουν αθόρυβα και το φιτίλι για αυτήν την κρίση έχει ήδη ανάψει.

Κυριαρχία του χρήματος δια πυρός και σιδήρου.

Όπως είδαμε, η κυβέρνηση Τράμπ αντιμετωπίζει αυτές τις προκλήσεις όχι και πολύ ψύχραιμα. Από τη μία βλέπουμε μια ισχυρή επαναβεβαίωση της κυριαρχίας του χρήματος πάνω στο κράτος και την αμερικανική κοινωνία και από την άλλη, την εξαπόλυση μιας διεθνούς επίθεσης εναντίον κάθε ανταγωνιστή. Αυτό υποδηλώνει ότι ένα είδος αυταρχικού φιλελευθερισμού αναδύθηκε στις ΗΠΑ που είναι εξαιρετικά εξαγωγίμο και φαίνεται ικανό να παρασύρει σημαντικά μέρη του κόσμου στη δίνη μίας σύγκρουσης.

Ας εξετάσουμε το νόημα της ισχυρής επανατοποθέτησης της κυριαρχίας του χρήματος πάνω στην κοινωνία. Για δεκαετίες, ο νεοφιλελευθερισμός κατάφερε να δημιουργήσει μια ψευδαίσθηση κοινωνικής συνοχής, πείθοντας την κοινωνία ότι «δεν υπάρχει εναλλακτική λύση» (TINA). Το πετύχαινε αυτό μέσω μια διαδικασίας αποπολιτικοποίησης του κράτους, αποκόπτοντας το από την κοινωνική επιρροή, ειδικά από την επιρροή της εργατικής τάξης, νομοθετώντας για τους πλούσιους και πασχίζοντας να βρει μια θεσμικά νομιμοποιημένη κοινωνική πλειοψηφία για να το κάνει.

Αυτή η τακτική σταμάτησε να λειτουργεί λόγω των αυξανόμενων ανισοτήτων που έγιναν πλέον αφόρητες μετά από δεκαετίες νεοφιλελεύθερης διακυβέρνησης και αναδιανομής εισοδήματος προς τα πάνω. Έτσι εξηγείται η πολιτική και εκλογική καταβράθωση όλων των συνηθισμένων νεοφιλελεύθερων, Δημοκρατικών και Ρεπουμπλικάνων αντίστοιχα. Σαν απάντηση της ήδη διάπλατα διαρρηγμένης κοινωνικής συνοχής, ορισμένοι ασυνήθιστοι νεοφιλελεύθεροι όπως ο Τράμπ, έχουν παράγει στην ουσία μια «επαναπολιτικοποίηση του κράτους»ii – όχι για τα συμφέροντα του λαού φυσικά, αλλά για τις εταιρικές ελίτ που αναζητούν πλέον άμεσο έλεγχο και προστασία.

Η «Υπηρεσία Κυβερνητικής Αποτελεσματικότητας» (DOGE) με επικεφαλής τον Ίλον Μάσκ, για όσο υπήρξε, ήταν ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα. Οι ομοσπονδιακοί θεσμοί που ήταν υπεύθυνοι για πολλά προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας κατατομούνται βίαια και ακαριαία. Αν και υπήρξε δημόσια παραδοχή ότι η DOGE δεν πέτυχε κανέναν από τους διακηρυγμένους στόχους εξοικονόμησης, την ίδια στιγμή μας ενημέρωσαν ότι οι αρχές της παραμένουν ζωντανές και διαπνέουν όλες τις δράσεις αυτής της κυβέρνησης, επιβεβαιώνοντας δηλαδή την πολιτική της φύση.

Είναι η επαναπολιτικοποίηση του κράτους από τους ίδιους τους πλούσιους, για τους πλούσιους, χωρίς θεσμική νομιμοποίηση από κανένα δημοκρατικά εκλεγμένο σώμα! Αυτό είναι μια εκπληκτική «νέα λεπτομέρεια» και είναι μια ένδειξη της μεταβαλλόμενης μορφής του κράτους στις Ηνωμένες Πολιτείες προς τον αυταρχισμό! Ένα ισχυρότερο και μονολιθικό κράτος που διολισθαίνει προς την αυταρχική διακυβέρνηση και ενισχύει τη φιλελεύθερη λειτουργία του έναντι της λειτουργίας κοινωνικής πρόνοιας είναι η απάντηση των Ηνωμένων Πολιτειών στην τεράστια πρόκληση που παρουσιάζουν οι παγκόσμιοι ανταγωνιστέςiii.

Ωστόσο, εάν η θεμελίωση αντιλαϊκών αποφάσεων δεν βασίζεται πλέον στους θεσμούς, πού βασίζεται πραγματικά τώρα; Όπως το θέτει ο Werner Bonefeldiv στην ανάλυση του για τον Carl Schmitt και την κατάσταση εξαίρεσης, «*o lessair faire φιλελευθερισμός δεν είναι απάντηση στις εξεγέρσεις*»! Η τραμπικιά στιγμή που διανύουμε μοιάζει σχεδόν πανομοιότυπα με την "κατάσταση εξαίρεσης" του Carl Schmitt. Εδώ ο αυταρχισμός εμφανίζεται ως απαραίτητο εργαλείο των Φιλελεύθερων για να σώσουν τον «αληθινό λαό» και την «αληθινή ελευθερία» από τους εχθρούς τους. Ο Schmitt θεωρεί ότι η τάξη είναι προϋπόθεση για τον νόμο, και διακρίνει τους φίλους από τους εχθρούς για να δικαιολογηθεί η βία ως απαραίτητη συνθήκη επιβίωσης. Η ιδέα του ηγέτη που προσωποποιεί τη βούληση του αληθινού έθνους ενάντια στους εχθρούς είναι επίσης παρούσα στον Carl Schmitt.

Ο Τράμπ αποκαλύπτει την πραγματική φύση του φιλελευθερισμού, υιοθετώντας πλήρως την ιδέα ενός «ισχυρού κράτους» όπου η τάξη υπερισχύει του δικαίου στο όνομα της επιβίωσης του έθνους και της αντιμετώπισης των εχθρών. Ο Τράμπ αποκαλύπτει το αυταρχικό και φασιστικό γονίδιο του νεοφιλελευθερισμού, δεν τον καταρρίπτει. Είναι στη ουσία η επιστροφή σε μια καθαρή μορφή φιλελευθερισμού χωρίς δημοκρατικό προσωπείο.

Προστατευτισμός ή πόλεμος;

Με αφορμή και τη δημοσίευση από τις ΗΠΑ της «Στρατηγικής Εθνικής Ασφάλειας 2025», γίνεται λόγος για επιστροφή του κόσμου σε σφαίρες επιρροής. Παρόλο που χρησιμοποιούνται πλέον καθημερινά στις αναλύσεις αυτοί οι οροί, όπως και η επιστροφή του δόγματος Μονρόε, πρέπει να σκεφτούμε ότι ένας κόσμος με σφαίρες επιρροής είναι ένας αναχρονισμός που η λογική του παγκόσμιου κεφαλαίου απορρίπτει. Αυτή η ρητορική όμως μπορεί όντως να μας προϊδεάσει για τη διάθεση πολεμικής σύγκρουσης για την κυριαρχία στην παγκόσμια οικονομία: Η ισχύς δηλαδή να δημιουργήσει ξανά το εκλιπών πλέον Δίκαιο! Δυστυχώς, αυτό είναι ένα πιο ασφαλές συμπέρασμα, παρά το συμπέρασμα για έναν κόσμο ειρηνικής συνύπαρξης όπου ο καθένας κάνει κουμάντο στη

γειτονιά του! Αυτό γιατί αν παρατηρήσουμε τη διεθνοποίηση και περιφερειοποίηση του εθνικού κράτους με την εμφάνιση διεθνών οργανισμών όπως της ΕΕ και πιο πρόσφατα των BRICS, θα δούμε ότι πρόκειται για μια προσαρμογή του πολιτικού στις πιέσεις της παγκοσμιοποίησης (vi) και όχι υποχώρηση της παγκοσμιοποίησης σε κάποιου είδους περιφερειοποίηση.

Σύμφωνα με αυτή την αντίληψη, τα εθνικά κράτη είναι κόμβοι αναπαραγωγής της παγκόσμιας κεφαλαιακής σχέσης και, όσο καλά το κάνουν, τόσο περισσότερη κρατική δύναμη αποκτούν στο παγκόσμιο σύστημα. Αυτό σημαίνει ότι κανένα δόγμα Μονρόε δεν θα μπορέσει να αντέξει την ορμή του κεφαλαίου να μετατρέψει τον κόσμο σε μια ενιαία παγκόσμια αγορά, καταστρέφοντας τα πάντα στο πέρασμά του. Δεν πρόκειται δηλαδή για σύγκρουση μεταξύ εθνικών κεφαλαίων, αλλά για σύγκρουση μεταξύ κρατών για το μέρος την παγκόσμιας υπεραξίας που θα παράγεται εντός της επικράτειας τους.

Η μεταβαλλόμενη μορφή του κράτους των ΗΠΑ υπό την πίεση του παγκόσμιου ανταγωνισμού είναι ουσιαστικά η απόρριψη των δημοκρατικών λειτουργιών του υπέρ των φιλελεύθερων, για να σωθεί η καπιταλιστική τάξη στο εσωτερικό και η αμερικανική υπεροχή στο εξωτερικό. Μια κατάσταση εξαίρεσης κατά τον Schmitt, που φαίνεται να γίνεται ολοένα και πιο μόνιμη και που έχει την βαρβαρότητα και τον πόλεμο στον επίκεντρο της.

Για μια περιγραφή της κυριαρχίας του χρήματος πάνω στην κοινωνία που ήρθε με τον νεοφιλελευθερισμό, βλ. Werner Bonefeld, "Free Economy and the Strong State: Some Notes on the State," *Capital & Class* 34, no. 1 (2010): 15–24, [Free economy and the strong state: Some notes on the state - Werner Bonefeld, 2010](#). Αυτό δεν αφορά ειδικά τις ΗΠΑ ή την τρέχουσα συγκυρία, ωστόσο, προσφέρει ένα ισχυρόθεωρητικό πλαίσιο για την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο το κράτος αναδιαμορφώνεται για να φιλοξενήσει περιοδικά τη συσσώρευση κεφαλαίου.

ii Το πολιτικό και ιδεολογικό αφήγημα με το οποίο κέρδισε τις εκλογές ο Τράμπ δεν είναι άσχετο με αυτό που εξετάζουμε εδώ, αλλά για λόγους οικονομίας μένει εκτός αυτή τη στιγμή.

iii Με τη φιλελεύθερη λειτουργία του κράτους, αναφέρομαι στη λειτουργία του ως δημιουργού και θεματοφύλακα των ελεύθερων αγορών. Αναφερόμενος στην αρχική έννοια του φιλελευθερισμού ως ιδεολογίας που γέννησε τον καπιταλισμό της ελεύθερης αγοράς. Δεν πρέπει να συγχέεται με το «φιλελεύθερος» που συνήθως σημαίνει προοδευτικός στις ΗΠΑ.

iv Βλ. Το Δυνατό κράτος και η ελεύθερη Οικονομία, Werner Bonefeld, 2017

v Ο Carl Schmitt στο «The concept of the Political» επιχειρηματολόγησε υπέρ μιας μονολιθικότητας τους έθνους απέναντι στους εχθρούς του. Βασική πτυχή είναι η διάκριση μεταξύ εχθρών και φίλων του έθνους και αυτό είναι η βάση για την περαιτέρω δικαιολόγηση της ωμής βίας στο όνομα της διάσωσης της πραγματικής ελευθερίας. Για μια σε βάθος συγκριτική ανάλυση του Carl Shmitt, βλέπε Smitt, 1928 στον Bonefeld, 2017, Δυνατό κράτος και ελεύθερη οικονομία.

νί Η αναφορά στο πολιτικό αφορά πάντα τη μορφή του εθνικού κράτους, δηλαδή το πώς διαμορφώνεται ως προς την ανάγκη αναπαραγωγής της κεφαλαιακής σχέσης εντός της επικράτειας του. Μια σε βάθος ανάλυση της σχέσης εθνικού κράτους και αναπαραγωγής του παγκόσμιου κεφαλαίου βλ. Werner Bonefeld and John Holloway, eds., *Global Capital, National State and the Politics of Money* (London: Macmillan Press, 1995).